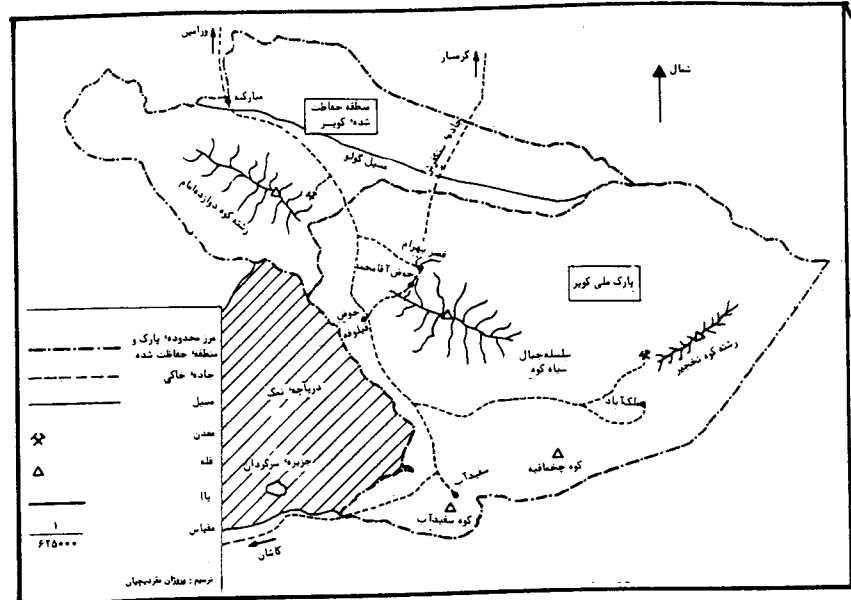

دیداری از پارک ملی کوییر (با جلال افتخاری)، دانشمند، سال ۲۸، شماره ۱، فروردین ۱۳۶۹،

ص ۳۶-۴۳.

دیداری از پارک ملی کویر دیداری از پارک ملی کویر دیداری از پارک ملی کویر

این پارک طبیعی که در فاصله نسبتاً کمی از تهران واقع شده از لحاظ تنوع گونه‌های جانوری و گیاهی و از دیدگاه باستان‌شناسی و زمین‌شناسی، منطقه غنی پیرارزشی است که پژوهشگران و طبیعت‌دوستان را به سوی خویش فرامی‌خواند و اهمیت آن چنان که باید و شاید هنوز شناخته نشده است

در این زمینه صورت گرفته در مقایسه با کار پیگیر و همه‌جانبه، قاچاقچیان حرفه‌ای آثار عتیقه که دست‌اندرکار تخریب روزافزون آثار باستانی‌اند ناچیز می‌نماید. اینان آنچه را که بردنی نیست ویران می‌کنند. جای خوشحالی است که در حال حاضر کاروانسرای قصر بهرام نسبتاً سالم مانده و آن را می‌توان مهمترین اثر تاریخی این منطقه دانست. خوشختانه قصر بهرام (ولو بکندی) در دست مرمت و بازسازی است و باید امیدوار بود مسئولان امر با توجه به اهمیت تاریخی و معماری این بنا و با در نظر گرفتن اینکه قصر بهرام پایگاه اصلی برای اقامت بازدیدکنندگان پارک ملی کویر است امکانات مالی و تدارکاتی کافی به این امر اختصاص دهند. در این منطقه سنگواره (فسیل) های جالبی یافته می‌شود که هنوز مورد بررسی دقیق و جامعی قرار نگرفته‌اند و همچنان باید چشم انتظار پژوهشگران تازه‌نفسی بود که دوران تحصیل خود را با جدیت و موفقیت به پایان برسانند و به سهم خود در رفع این کاستیها بکوشند و بدانند که اگر چه نخستین بویندگان هر راه با دشواریهای بیشتر و بزرگتری روبه‌رو می‌شوند، اجر و لذت کارشان هم به همان نسبت بیشتر است. برای طیف وسیعی از

راهی از سمت راست به طرف جنوب که به سوی پایگاه شکاربانی "سفیدآب" در منتهی‌الیه جنوبی پارک می‌رود جدا شد. مسیر ما همچنان در جهت جنوب شرقی به سوی "سیاه کوه" که از دور دیده می‌شد به قصد رسیدن به "قصر بهرام" ادامه یافت و حوالی غروب به قصر بهرام که در دامنه شمالی سیاه کوه واقع است رسیدیم. در این کاروانسرا یک پایگاه شکاربانی وجود دارد. پس از اتراق شبانه در این کاروانسرا، روز بعد از کاروانسراهای موسوم به "حرمسرا" و "عین‌الرشید"، آب انبار "حوض قیلوقه"، "حوض آقامحمد"، "چشمه شاهی" و "جاده" سنگرفش دیدن کردیم و از طریق مبارکیه و ورامین به تهران برگشتیم.

پارک ملی کویر در فاصله نسبتاً کمی از تهران واقع شده و دیدار از آن می‌تواند از جنبه‌های گوناگون علمی جالب توجه و پر بار باشد. دست‌اندران اخترشناسی که بخواهند آسمان پر ستاره‌ای را تماشا کنند، در شبانگاه کویر صحنه مطلوب خود را خواهند یافت. آثار باستانی موجود در این منطقه، موضوع مطالعه ارزشمندی برای پژوهشگران و کارشناسان معماری و باستان‌شناسی است. مطالعات محدود و پراکنده‌ای که

منطقه حفاظت شده کویر به فاصله کمی از ورامین و در جنوب شرقی آن واقع شده و ۲۵۰،۰۰۰ هکتار مساحت دارد. پارک ملی کویر با مساحت ۴۲۰،۰۰۰ هکتار در جنوب شرقی منطقه حفاظت شده کویر واقع است (نقشه را ببینید).

روز اول از طریق ورامین، مبارکیه، گردنه بابا همت به کاروانسرای قصر بهرام رفتیم. این جاده، بخصوص بعد از مبارکیه بسیار ناهموار است و عبور از آن تنها با جیپ یا سایر اتوموبیل‌های شاسی بلند دو دیفرانسیل امکانپذیر است. نخستین پایگاه شکاربانی در مبارکیه (در جنوب ورامین) واقع است که آغاز منطقه حفاظت شده کویر محسوب می‌شود. بعد از مبارکیه جاده خاکی به سمت جنوب شرقی به موازات رشته کوه دوازده امام پیش می‌رود. در کناره شرقی این رشته کوه در محلی به نام "نره‌خر کوه" یک معدن باریت وجود دارد. با پیچیدن عرض این منطقه وارد پارک ملی کویر می‌شویم. پیش از عبور از گردنه‌ای به نام "گذار گل سرخ" موقتا از جاده اصلی به جاده‌ای فرعی در سمت چپ پیچیدیم و از غاری به نام "زندان افغان" دیدن کردیم. بعد از عبور از گردنه گذار گل سرخ

در آبان ماه سال ۱۳۶۸ از سوی مجله دانشمند و با برخورداری از مساعدت و همکاری ارزنده سازمان حفاظت محیط‌زیست استان تهران، بازدید دوروزه‌ای از پارک ملی کویر انجام گرفت که گزارش آن به همراه مطالبی برگرفته از منابع گوناگون برای اطلاع و استفاده دست‌اندران آشنایی با جلوه‌های پرتنوع طبیعت و فعالیت‌های گوناگون انسانی که مهر وجود و قابلیت خود را بر پیشانی طبیعت بکر زده است و نیز برای مشتاقان شناسایی گوشه و کنار سرزمین ایران عرضه می‌شود. از آقای محمد حسین فتاپور که در تهیه عکسها و تکمیل این گزارش ما را یاری کردند سپاسگزاریم. انجام این بازدید و تهیه گزارش بیش از همه مرهون کمک و همراهی و راهنمایی آقای ورجاوند سرپرست سازمان حفاظت محیط زیست ورامین است که اطلاعات و امکانات خود را بی‌دریغ در اختیار ما گذاشتند. از ایشان نیز بسیار سپاسگزاریم.

پارک ملی و منطقه حفاظت شده کویر در فاصله ۵۰ کیلومتری جنوب شرقی تهران، در غرب کویر مرکزی ایران و شرق دریاچه نمک، بین ورامین، گرسار، کاشان و قم قرار گرفته است.

دهانه‌ای از یل واقع در جاده سنگی که روی مسیل گولو بنا شده بود

کویر واقع شده و جهت آن شمال غربی - جنوب شرقی است. چشمه معروف سفیدآب در دامنه شمالی این کوه قرار دارد. رشته کوه دوازده امام: این رشته کوه در منطقه حفاظت شده کویر قرار دارد و جهت آن شمال غربی - جنوب شرقی است. ارتفاع این رشته کوه از شمال غرب به جنوب شرق افزایش می‌یابد. بلندترین قله این رشته کوه "کلنگ" نام دارد و ارتفاع آن ۲۰۰۰ متر است. فعالیت‌های مربوط به استخراج معدن باریت که در رنگساز به کار می‌رود، موجب کاهش تعداد حیواناتی نظیر آهو شده که زمانی در دامنه‌های این کوه به وفور یافت می‌شود. ارتفاعات چخماقیه: این ارتفاعات در جنوب شرقی پارک واقع شده و دستخوش فرسایش و شکستگی‌های زیادی شده است. دامنه‌های این کوه در گذشته محل استراحت و زمستان‌گذرانی گورخر بوده ولی اکنون گورخری در آن باقی نمانده و تنها تعداد کمی از جانوران دیگر (نظیر قوچ و میش) در آن به سر می‌برند.

چشمه‌های متعددی وجود دارد که حیوانات پارک از آنها استفاده می‌کنند. در دامنه‌ها و دشتهای پیرامون کوه نخجیر زمانی گورخر وجود داشت که متأسفانه در حال حاضر تعداد آن شدیداً کم شده و نسل آن در خطر انقراض است. در این کوه یک معدن استرانسیوم وجود دارد که به نام معدن ملک‌آباد معروف است. ذخیره معدنی آن ۱۰۴۰۰۰۰ تن برآورد شده و میزان استخراج فعلی آن که با حدود ۵۵ کارگر به صورت گردآوری دستی (سنگ جوری) انجام می‌گیرد، ۲۰ هزار تن در سال است که تماماً به صورت کلوخه از طریق حلقه‌ها به شوری صادر می‌شود. سنگ معدن استرانسیوم ملک‌آباد به صورت سولفات استرانسیوم با عیار ۷۰ تا ۹۰ درصد است که بعداً به کربنات استرانسیوم تبدیل می‌شود و برای ساختن شیشه تلویزیون، تهیه مواد آتش‌بازی، تولید گریس و صابون، رنگسازی و نیز تولید آلایزهایی مخصوص به کار می‌رود. این معدن در ۱۸۰ کیلومتری جنوب شرقی تهران واقع است. کوه سفیدآب: این کوه در جنوب پارک ملی

امام (در غرب)، سیاه کوه (در مرکز)، نخجیر (در شرق) و کوه چخماقیه و سفیدآب (در جنوب) است.

۲. نواحی گسسته کم شیب: شامل کوهپایه‌ها و تپه‌های فرسایش یافته.

۳. نواحی بیابانی سنگلاخی: که توسط شن یا سنگریزه پوشیده شده و دارای شیب ملایم است.

۴. نواحی بیابانی شنی: که دارای شنهای روان است و اخیراً به کمک پوشش گیاهی تا حدی تثبیت شده است.

۵. نواحی باتلاقی شور: شامل اراضی پست منطقه که در طول فصل زمستان اکثراً دارای آب هستند.

۶. مسیله‌ها: که بستر رودخانه‌های فصلی یا سیلابها هستند.

ارتفاعات پارک ملی کویر از این قرارند:

منطقه کوهستانی سیاه کوه: سیاه کوه از مهمترین کوههای پارک ملی کویر است که در مرکز پارک واقع شده است. قله آن سنگی است و ۲۰۱۵ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. راستای این رشته کوه، شمال غربی - جنوب شرقی است. ارتفاع رشته سیاه کوه هر چه به سمت جنوب غرسی برویم کمتر می‌شود. در این کوهها چشمه‌های متعددی وجود دارد که آبشخور حیوانات منطقه است. اصطخری در قرن چهارم هجری در کتاب جغرافیایی خود از سیاه کوه نام برده و آن را بعد از کرکس دومین کوه مرتفع کویر دانسته است. به گفته اصطخری، هم کرکس و هم سیاه کوه پناهگاه راهزنان بوده‌اند و در نیمه راه میان کرکس و سیاه کوه در راه کویر، کاروانسرای به نام کاروانسرای گچی (دیرالجص) از گچ و آجر ساخته شده بود که دروازه‌های آهنین داشت. سون‌هدین کویر پیمای معروف جهان که کتابی هم درباره کویرهای ایران نوشته است (ترجمه پرویز رجی، انتشارات توکا) از شمال سیاه کوه عبور کرد و با گذشتن از جنوب ناحیه "ریگ جن" به آبادی جندق واقع در جنوب دشت کویر رسید.

رشته کوه نخجیر: این رشته کوه در قسمت شرقی پارک قرار دارد و جهت آن جنوب غربی - شمال شرقی است. این رشته کوه مانند سیاه کوه سنگی است ولی ارتفاعش از سیاه کوه کمتر است. در دامنه‌های کوه نخجیر هم

پژوهنگران و طبیعت دوستان، پارک ملی کویر رازهای ناگشوده بی‌پایان در سینه دارد. نوشته‌ای که بر دیوار سالن اداره حفاظت محیط زیست ورامین دیده می‌شود این مفهوم را در کلامی فشرده و زیبا بیان کرده است: کویر خطای طبیعت نیست، بلکه پیکره پر رمز و راز و شکوهمند آن است.

سازمان حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۶۳ کتابی تحت عنوان پارک ملی کویر منتشر کرده که حاوی اطلاعات و عکسهای جالبی راجع به این پارک است و در بازدید از پارک و نیز برای تهیه این گزارش مورد استفاده قرار گرفته است.

برای ورود به کویر چند مسیر وجود دارد که برخی از آنها متروک و برخی دیگر به علت ناهمواریها و آسیب‌پذیریها صعب‌العبور هستند. علاوه بر مسیری که از طریق ورامین و مبارکیه به قصر بهرام می‌رسد راه دیگری نیز وجود دارد که از سمت جنوب، با گذشتن از کاشان و آران و مرنجاب به سفیدآب می‌رسد که جنوبی‌ترین پاسگاه شکاربانی پارک کویر در آن واقع است. یک جاده خاکسی شمالی - جنوبی، پاسگاه سفیدآب را در نزدیکی گذار گل سرخ به راه مبارکیه - قصر بهرام وصل می‌کند. یکی دیگر از راههای مهم این منطقه جاده ملک‌آباد است که مبارکیه را به معدن استرانسیوم واقع در دامنه غربی کوه نخجیر (در شرق پارک) و پاسگاه شکاربانی ملک‌آباد وصل می‌کند. راه دیگری که برای دستیابی به پارک وجود دارد و فعلاً متروکه است راه کهک نام دارد که از گرمسار به آبادی کهک رفته و از آنجا از طریق جاده سنگفرش به پارک می‌رسد. یک جاده مهم در داخل پارک ملی کویر راهی است که قصر بهرام را به آب‌انبار حوض قیلوقه که بر سر راه مبارکیه به سفیدآب واقع شده وصل می‌کند.

پارک ملی کویر از لحاظ نوع و عوارض زمین شناختی دارای شش نوع ناحیه است که شرایط ویژه هر کدام بر خصوصیات زندگی جانوران و گیاهان آن ناحیه اثر می‌گذارد.

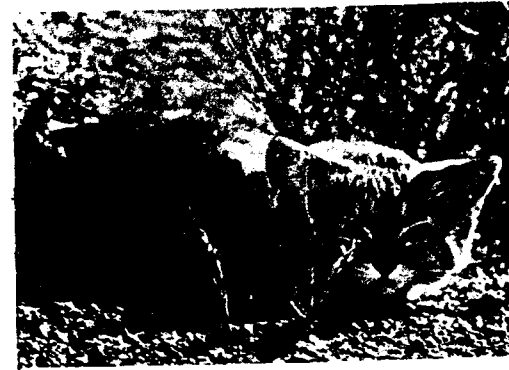
۱. نواحی کوهستانی: در این نواحی سنگهای آذرین در ارتفاعات بالا، تشکیلات مربوط به دوران سوم در ارتفاعات میانه و لایه‌های آبرفتی دوران چهارم در ارتفاعات کم مشاهده می‌شود. این نواحی شامل رشته کوههای دوازده

رودها، مسیلهها، دریاچه نمک، رودخانه، "بند علی خان" که ادامه جاجرود است و از کوه "خرسنگ" سرچشمه می‌گیرد از غرب این منطقه می‌گذرد و به دریاچه نمک می‌ریزد. در این منطقه رودخانه قابل ذکر دیگری وجود ندارد و تنها می‌توان از آبگیرهای موسمی و مسیلههای موجود نام برد. مهمترین مسیل این منطقه "مسیل گولو" (گل آب) است که از مبارکیه به سمت شرق پیش رفته تا ریگرار "میش مست" و ناحیه "ریگ جن ادامه می‌یابد".

دریاچه نمک در غرب منطقه مورد بازدید قرار گرفته است و در حقیقت زهکنی مناطق اطراف به شمار می‌آید. کناره‌های شرقی و شمال شرقی این دریاچه تقریباً خالی از سکنه است. تخمیر زیاد سبب شوری شدید آب دریاچه و ایجاد لایه ضخیمی از نمک در آن شده است. این دریاچه حوضه آبگیر تعداد زیادی از رودخانه‌های ایران است و در اطراف آن باتلاقهای زیادی وجود دارد. در آب شور آن هیچ نوع جانور آبی مشاهده نشده است ولی در زمستانها تعداد قابل توجهی از پرندگان مهاجر به این دریاچه و رودخانه‌های اطراف آن مهاجرت می‌کنند. در این دریاچه یک جزیره کوچک به نام جزیره سرگردان وجود دارد که محل زاد و ولد فلامینگوهاست.

آثار باستانی: در این منطقه، آثار باستانی عمدتاً به صورت بازمانده کاروانسراها و تاسیسات دیگری است که برای اتراق و استفاده کاروانیانی

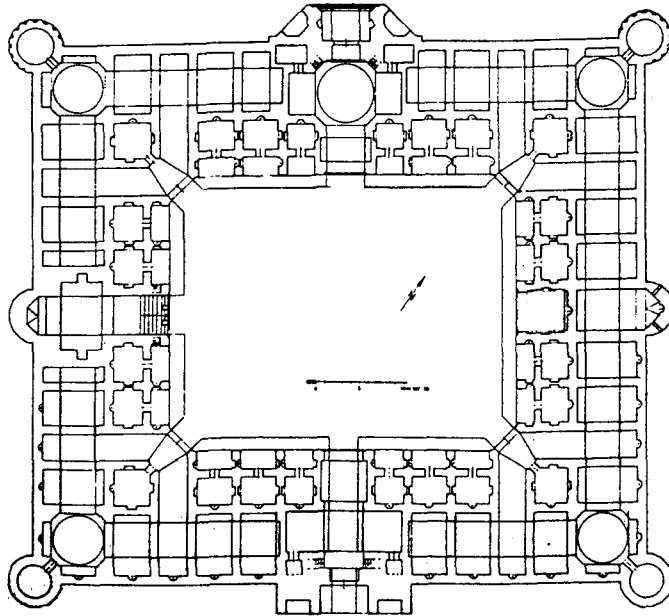
جنوب شرقی دریاچه نمک، زیستگاه فلامینگوهاست

گره‌بندی، از زیباترین پستانداران پارک ملی کویر

که از راههای طولانی و دشوار کویر می‌گذشتند ساخته شده بود. ساختن این گونه کاروانسراها در کشور ما سابقه‌ای دیرینه دارد که به پیش از اسلام برمی‌گردد. در چند قرن اخیر در دوران پادشاهان صفوی، نادرشاه و سلسله‌های زندیه و قاجاریه در گوشه و کنار کشور کاروانسراهای متعددی بر کنار جاده‌های ارتباطی ساخته شد. معماری خاص این کاروانسراها طوری بود که مسافران خسته و راه پیموده را از گرما و سرما و باد حفظ می‌کرد و در خود پناه می‌داد و برای ادامه سفرشان امکان تجدید قوا فراهم می‌آورد. این بناها که بسته به نوع استفاده و اهمیت مسیر، از لحاظ وسعت، فضا سازی و امکانات تفاوتی با یکدیگر داشتند به نامهایی چون کاروانسرا، رباط، سایاط و خان نامیده می‌شدند. این پایگاههای بین راهی که لازمه سفرهای طولانی کاروانسرا بود، شامل بارانداز یا انبار برای تخلیه کالاها و اتاقهایی برای سکونت مسافران، کاروانیسان و قافله‌داران و نیز محلهایی برای نگهداری دامها و چارپایان بوده است. در برخی از کاروانسراها که مورد استفاده امرا و قدرتمندان بود محلی به نام شاه نشین ساخته می‌شد که عبارت بود از طبقه فوقانی تنها بخش دوطبقه کاروانسرا یا ایوانی مشرف به دروازه و روی کاروانسرا.

مهمترین اثر باستانی موجود در پارک ملی کویر کاروانسرای قصر بهرام است که نسبتاً سالم مانده و هنوز قابل استفاده است. با آنکه این

پلان کاروانسرای قصر بهرام

بنا به سبک ساختمانهای دوره صفوی است احتمالاً قدمت آن بیشتر است یا بر روی اثری بازمانده از دوره‌های کهنتر بنا شده است. نام قصر بهرام که یادآور نام آوران شاهان و سرداران ساسانی است این گمان را تقویت می‌کند. به نظر برخی از دست‌اندرکاران، قصر بهرام کاروانسرا به معنای رایج کلمه نبوده بلکه ساختمان شکاری سلاطین صفوی بوده است. این بنا کلاً به شکل مستطیلی به ابعاد تقریبی ۶۵×۲۵ متر است که محوطه داخلی آن به ابعاد تقریبی ۳۰×۴۰ متر است و کشیدگی آن در جهت شرقی - غربی است. ضلع جنوبی آن رو به ارتفاعات سیاهکوه و ضلع شمالی آن به سوی دشت شمالی سیاهکوه است که "هموار نثار سیاهکوه" نام دارد و در شمال به کویر گرسار می‌رسد. این کاروانسرا عمدتاً از سنگهای نسبتاً بزرگ تراش خورده ساخته شده و در بخشهایی از آن آجر نیز به کار رفته است. چهار برج ۱۶ ضلعی در چهار گوشه و دو برج در وسط اضلاع شرقی و غربی این بنای عظیم

سنگی قرار دارد. در جبهه شمالی و جنوبی دو سکوی ممتد وجود داشته که اغلب قسمتهای آن از میان رفته است. قصر بهرام دو دروازه بزرگ روبه‌روی هم در ضلعهای جنوبی شمالی داشته که در حال حاضر تنها دروازه شمالی آن مورد استفاده قرار می‌گیرد. در دو طرف دروازه ورودی دو ردیف پله سنگی به پشت بام منتهی می‌شود. گرداگرد قصر بهرام راهرویی به عرض ۴ متر برای نگهداری چارپایان وجود دارد که در محل تقاطع اضلاع، دارای سقفهای عرقچین مانند با نورگیر است. شاه نشین قصر بهرام در وسط ضلع غربی آن ساخته شده و در وسط ضلع شرقی نیز ایوان بزرگی وجود دارد. هر یک از اضلاع شرقی و غربی در هر سمت شاه نشین یا ایوان ۲ حجره اتاق مانند با ایوان ساخته شده و در هر سمت دروازه‌های شمالی و جنوبی نیز سه حجره مشابه وجود دارد که مجموعاً ۲۰ حجره قصر بهرام را تشکیل می‌دهند. بر روی دیوار گچی شاه نشین تا چند سال پیش نوشته‌ای به تاریخ ۱۰۴۳ (قمری)

وجود داشت. آب این کاروانسرا از چشمه‌ای موسوم به "چشمه ساهی" در ارتفاع ۱۳۰۰ متری و در دامنه جنوبی سياه‌کوه ناییس می‌شود. در گذشته‌های دور یک آبراه سنگی به صورت سنگهای باودانی شکلی که در طول ۱۲ کیلومتر به هم جفت شده بودند، آب چشمه را به قصر بهرام می‌رساند. هنوز بخشهایی از این آبراه سنگی به صورت پراکنده باقی مانده است. و فعلا آب چشمه به وسیله لوله فولادی و شیلنگ به قصر بهرام آورده می‌شود. بر دیوارهای خارجی قصر بهرام آثار اصابت گلوله‌هایی مشاهده می‌شود که از نبردهایی در ایام گذشته حکایت دارد. در ۲ کیلومتری شمال قصر بهرام آثار بنای وسیع و عظیمی به جا مانده که بر سر راه آبراه سنگی واقع شده و حرمسرا یا حرمخانه نام دارد. در اینجا جویندگان گنج (که همان قاچاقچیان آثار عتیقه و حفاران غیر مجاز آثار باستانی‌اند) به باری طبیعت برخاسته‌اند و آن میزان ویرانی به بار آورده‌اند که شاید در طول هزار سال از باد و باران و زمینلرزه ساخته نبود. آنان در واقع گنجینه‌ای را به باد داده‌اند که هرگز باز یافتنی نیست. در ۴ کیلومتری جنوب غربی قصر بهرام نیز آثار کاروانسرای به نام عین‌الرشید باقی مانده است که نقشه آن از لحاظ معماری شبیه قصر بهرام ولی از آن کوچکتر بوده است و در دو سوی دروازه‌ها و ایوانهای واقع در وسط اضلاع آن مجموعاً ۱۲ حجره وجود داشته است. در کنار این کاروانسرا چشمه‌ای به نام چشمه عین‌الرشید وجود دارد که در اطراف آن نیز از پدید آمده است. در کاروانسرای عین‌الرشید نیز مشاهده صحنه‌های فجیعی از تخریب عمدی آثار باستانی دل‌هریبیننده میهن‌پرست و فرهنگ دوستی را به درد می‌آورد. به قرار اطلاع کاروانسراهای حرمخانه و عین‌الرشید تا سال

قاچاقچیان آثار عتیقه و حفاران غیرمجاز به‌یاری طبیعت برخاسته‌اند و آن میزان ویرانی در بناهای باستانی این منطقه به‌بار آورده‌اند که در طول هزار سال از باد و باران و زمینلرزه ساخته نبود

۱۳۳۴ دارای سقف بوده‌اند که بعداً این سقفها دستخوش تخریب شده است. اثر باستانی دیگر این منطقه بازمانده قلعه نایب حسین کاشی در نزدیکی رشته کوه سفیدآب است. نایب حسین که در اواخر دوره قاجاریه با درباریان و اشراف می‌جنگید، در مواقع لزوم به این قلعه که جز با توپخانه قابل فتح نبود پناه می‌آورد. درباره این شخص منظومه‌ای به سبک شاهنامه به نام "فتحنامه ناییب" سروده شده بود که همزمان با اعدام وی منتشر و بلافاصله نسخه‌های آن به وسیله حکومت قاجار جمع‌آوری شد. این منظومه اخیراً تجدید چاپ شده است (تهران، نشر اسیرک، ۱۳۶۸). در شمال غربی منطقه حفاظت شده کویر، کاروانسرای نسبتاً بزرگی به نام "قلعه دیر" وجود دارد که در مصالح و معماری آن نشانه‌هایی از دوران ساسانی، سلجوقی و صفویه دیده می‌شود. با توجه به اینکه این بنا رو به مشرق ساخته شده شاید زمانی پرستگاه بوده است. این بنا هنوز قابل مرمت و نگهداری است.

بر سر راه مبارکیه به سفیدآب یک آب‌انبار قدیمی با سقف گنبدی به نام آب‌انبار "حوض قیلوقه" دیده می‌شود. گنبد سنگی این آب‌انبار متروک، هنوز سالم است. بر سر راه مبارکیه به قصر بهرام نیز آثار آرامگاهی به نام "باباهمت" کنار جاده وجود دارد که آن هم از توجهات اخیر حفاران غیرمجاز مصون نمانده است.

راهی که از قصر بهرام به سوی گرمسار می‌رود بزودی به کویر نمکزار گرمسار می‌رسد که هیچ گیاهی بر آن نمی‌روید و بارش باران آن را مدت‌ها غیر قابل عبور می‌کند. این جاده سنگی که جزئی از راه کهک است و بر مسیر قدیمی کاروان‌رواصفهان به مازندران قرار داشته در زمان صفویه یا پیش از آن ساخته شده و حدود ۳ کیلومتر طول دارد. چون در حال حاضر این جاده بندرت مورد استفاده قرار می‌گیرد روی آن را لایه‌ای از شن پوشانده است. گفته می‌شود که در زیرسازی آن از چوب و زغال فراوان استفاده شده است. این جاده پس از طی ۵ کیلومتر به مسیل گولومی‌رسد و در این محل برای عبور از مسیل پلی از سنگ و آجر ساخته شده بود که اکنون نیمه مخروبه است. ادامه این راه به آبادی کهک در جنوب گرمسار می‌رسد. از دیگر نقاط دیدنی پارک، "غار زندان

افغان" است که در نزدیکی راه مبارکیه به قصر بهرام قبل از رسیدن به گذار گل سرخ به فاصله نسبتاً کمی در سمت چپ جاده در ناحیه‌ای به نام "دق کشکولی" قرار دارد. دهانه غار در زمین همواری واقع شده و به صورت یک چاه عمودی پایین می‌رود. سپس دالانی ظاهر می‌شود که در انتهای آن راه به دو شاخه شمالی و جنوبی منشعب می‌شود. راه جنوبی به علت تنگی مقطع آن صعب‌العبور است و تنها به حالت سینه‌خیز می‌توان در آن پیش رفت. این شاخه پس از حدود ۱۰۰ متر مسدود می‌شود. راه شمالی به یک تالار زیبا و کم نظیر می‌رسد. سن این غار نسبتاً کم بوده و در بعضی قسمتها هنوز در حال تکوین است. در این غار آب وجود ندارد و دمای هوای آن در حدود ۱۵ درجه است. بازدید از این غار با تعداد نفرات کم و باتناوب زمانی مقدور است زیرا دهانه غار تنگ است و هوا در آن جریان ندارد.

گیاهان: بیشتر گیاهان این منطقه از گونه‌های خشک هستند که دو تیره خشکی‌پسند (گزروفیت) و شور پسند (هالوفیت) را در بر می‌گیرند. این گیاهان قدرت تطابق اکولوژیکی زیادی با شرایط طبیعی این منطقه دارند و چون علاوه بر تثبیت شن و خاک، نیاز حیات وحش را نیز تامین می‌کنند باید در نگهداری آنها نهایت توجه به عمل آید. از گیاهان معروف پارک ملی کویر می‌توان شکر تیغال، چوبک، کلاه میر حسن، ریش بز (افدرا)، گون، اشنان و تاغ را نام برد. **حیوانات و شکارهای منطقه:** نواحی متنوع پارک ملی کویر زیستگاه مناسبی برای انواع پرندگان و خزندگان و شکارهای مختلف است که جزو ذخایر ملی کشورند و باید در حفظ آنها کوشش شود. موارد معدودی از رویت گورخر و یوزپلنگ در پارک ملی کویر گزارش شده که متأسفانه نسل آنها در این منطقه در حال انقراض است. از حیوانات دیگر، انواع زیر را می‌توان نام برد: آهو، قوچ و میش، کل و بز، پلنگ، سیاه گوش، گربه شنی، خرگوش، جوجه تیغی، لاک‌پشت و سمور سنگی.

در این منطقه انواع پرشمار پرنده وجود دارد که معروفترین آنها عبارتند از فلاینگسو (در اطراف دریاچه نمک)، عقاب طلایی، غاز و اردک، دال، درنا، هوبره، جغد، کبوتر، سبزه‌پا، هدهد، پرستو، چکاوک، دم جنسانک،

توکا، گجشک و کلاغ.

همچنین خزندگانانی چون مارمولک، بزجه و نیز انواع مختلف مار در این منطقه وجود دارد. علاوه بر تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری، انواع ارزشمند و زیبایی از سنگواره‌ها نیز در این منطقه یافت می‌شود. مناسبترین نقاط برای جستجوی نمونه‌های جالب و نسبتاً سالم سنگواره‌ها دامنه‌های خاکی و ریزشی سیاه کوه است. نمونه‌های این نوع نواحی دوروبر حوض آقامحمد (بر سر راه قصر بهرام به حوض قیلوقه) و شیبهای خاکی شمال شرقی چشمه شاهی است. این سنگواره‌ها از نوع دو کفای، شکمپا (گاستروپود) و اسکوتلا متعلق به دوران سوم زمین شناسی هستند.

با توجه به کثرت نقاط دیدنی و فاصله این نقاط از یکدیگر و نامناسب بودن وضع جاده‌ها بهتر است بازدیدکنندگان از پارک ملی کویر اقل‌سه روز کامل را برای این کار در نظر بگیرند و ضمن استفاده از اتوموبیل‌های مناسب حتماً حداقل با دو اتوموبیل حرکت کنند تا اگر اشکالی در کار یکی از آنها پیش آمد امکان ادامه سفر و رفع اشکال وجود داشته باشد. در قصر بهرام تعدادی تختخواب و وسایل خواب برای استفاده مراجعین وجود دارد. بهتر است آب آشامیدنی از شهر برداشته شود. همچنین باید ذخیره بنزین داشت خصوصاً اینکه ناهمواریها و شیبهای جاده خاکی باعث مصرف بنزین بیشتری می‌شود. قصر بهرام ژنراتور برق دارد و ولی همراه بردن وسیله روشنایی (فانوس، چراغ قوه، چراغ گاز روشنایی) توصیه می‌شود. برای تمام مدت اقامت در پارک ملی کویر باید مواد غذایی برداشته شود.

ضمن بازدیدکنندگان پارک ملی کویر که قاعدتاً از شهر ورامین عبور می‌کنند در صورت کافی بودن وقت می‌توانند بر سر راه رفت یا برگشت از مسجد جامع قدیمی ورامین و آرامگاه علاءالدین تکش خوارزمشاه در ورامین دیدن کنند. مطالعه قبلی کتاب پارک ملی کویر که متن آن به وسیله آقایان حمیدرضا بیات، هنریک محنونیان و فریبرز شکرایی تهیه شده و در سال ۱۳۶۳ از سوی روابط عمومی و ارشاد سازمان حفاظت محیط زیست منتشر شده و نیز همراه داشتن آن هنگام بازدید موجب بهره‌گیری بهتر و بیشتر از وقت خواهد بود. □